

דף שבועי

בס"ד

פרשת מטות מסעי, תשפ"ו, מספר 1676

משברי המנהיגות של השבטים בחומש במדבר עמיצור ברק

נאחזו בה על פי ה' ביד משה. ויבאו אל גלילות הירדן... ויבנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה שם מצבח על הירדן מצבח גדול למראה.

וישמעו בני ישראל לאמר הנה בנו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה את המצבח אל מול ארץ כנען... ויקהלו כל עדת בני ישראל שלה לעלות עליהם לצבא (יה' כב:ט-יא).

כמעט פרצה מלחמת אחים. היא נמנעה ברגע האחרון כשהתבררה אי-ההבנה שמדובר במונומנט גרידא, שנועד לסמל דווקא את אחדות העם שמשני צידי הירדן, ולא ח"ו במצב להקרבת קורבנות.

ויענו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה וידברו את ראשי אלפי ישראל. אל-אלהים ה' אל-אלהים ה' הוא ידע וישראל הוא ידע אם במרד ואם במעל בה' אל תושיענו היום הזה... ואם לא מדאגה מדבר עשינו את זאת לאמר מחר יאמרו בניכם לבנינו לאמר מה לכם ולה' אלהי ישראל. וגבול נתן ה' בינינו וביניכם בני ראובן ובני גד את הירדן אין לכם חלק בה' והשפיתו בניכם את בנינו לבלתי' ראו את ה'. ונאמר נעשה נא לנו לבנות את המצבח לא לעולה ולא לזבח. כי עד הוא בינינו וביניכם ובין דורותינו אחרינו לעבד את עבדת ה' לפנינו בעלותינו ובזבחינו ובשלמינו ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו אין לכם חלק בה'... ואמרנו ראו את תבנית מצבח ה' אשר עשו אבותינו לא לעולה ולא לזבח כי עד הוא בינינו וביניכם (שם:כא-כח).

כלומר, שבטי גד וראובן חששו כי הירדן שמהווה חץ טופוגרפי, ולכן גם מכשול לוגיסטי, עלול להפוך ולהיות גם גורם מזיק פסיכולוגי ואידאולוגי. ההסבר התקבל, אבל עצם העובדה שהתעוררה אי-ההבנה מסוכנת כזו, אפילו כאשר התבררה בזמן, היא בגדר חיסרון גדול.

2. הגלות הראשונה של עם ישראל החלה בהגליית שבטי גד, ראובן וחצי המנשה:

וימעלו בא-להי אבותיהם ויזנו אחרי א-להי עמי הארץ אשר השמיד א-להים מפניהם. ויער א-להי ישראל את רוח פול מלך אשור ואת רוח תלגת פלנסי מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם לחלח וחבור... עד היום הזה (דה"א ה:כה-כו).

(גלות יתר השבטים התרחשה רק אחרי כתיסר שנים). עם זאת, לבקשת שני השבטים היו גם יתרונות:

1. שטח "מדינת ישראל" של אז יגדל משמעותית בלי מלחמה עתידית על תוספת השטח.

ברשימת השמות של נשיאי השבטים, שעתידים לעשות את המעשה הגדול ולהנחיל לבני שבטיהם את הארץ המובטחת שממערב לירדן, מצויים שני הדים למשברי המנהיגות שלהם בתקופת המדבר: ההד הראשון – הופעת כלב בן-יפונה בראש הרשימה, וההד השני – הרשימה אינה מלאה:

ונשיא אחד נשיא אחד ממטה תקחו לנחל את הארץ. ואלה שמות האנשים למטה יהודה כלב בן יפנה. ולמטה בני שמעון שמואל בן עמיהוד. למטה בנימין אלידד בן כסלון. ולמטה בני דן נשיא בקי בן גלי. לבני יוסף למטה בני מנשה נשיא חניאל בן אפד. ולמטה בני אפרים נשיא קמואל בן שפטן. ולמטה בני זבולן נשיא אליצפן בן פרנץ. ולמטה בני יששכר נשיא פלטיאל בן עזן. ולמטה בני אשר נשיא אחיהוד בן שלמי. ולמטה בני נפתלי נשיא פדהאל בן עמיהוד (במ' לד:יח-כח).

עשרה שבטים בלבד! נעדרים נשיאי שני שבטים שהפסידו את הזכות הענקית להיות נזכרים בתורה – נשיאי השבטים ראובן וגד, השבטים שוויתרו ביוזמתם על זכותם להתנחל בארץ המיועדת. יש להניח כי שני נשיאים אלה היו ראשי המדברים בסוף פרשת מטות:

ויבאו בני גד ובני ראובן ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה לאמר... ויאמרו אם מצאנו חן בעיניך יתן את הארץ הזאת לעבדיך לאחזה אל תעברנו את הירדן (לב:ב).

עצם הבקשה בעייתית, והחיסרון שבה ניכר גם באמצעות ההפסד של אי הזכרת הנשיאים של ראובן וגד, וגם, ובמיוחד, בתגובה החריפה של משה:

ויאמר משה לבני גד ולבני ראובן האחיכם יבאו למלחמה ואתם תשבנו פה... והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים לספות עוד על חרון אף ה' אל ישראל (לב:ו, יד).

משה חש בצדק מההשלכות העתידיות לטווח קצר וארוך, השלכות אפשריות אך לא ודאיות. בפועל היו לאחר מכן עוד שתי השלכות קשות:

1. אי-ההבנה של עשרת השבטים הנותרים באשר למצב הגדול שבנו השבטים השבים ממלחמת כיבוש הארץ.

וישב וילכו בני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה... אל ארץ הגלעד אל ארץ אחזתם אשר

* עמיצור ברק הוא פרופ' אמריטוס להנדסה, אוניברסיטת אריאל.

ויאמר ה' אל משה אספה לי שבועים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושתריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך. וירדתי ודברתי עמך שם ואצלת מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך.

והשאלה היא: **אֲנֹכִי לְבַדִּי**?! הכיצד מתעמת משה לבדו מול "העם הבכה למשפחתיו"? היכן המנהיגות והערכים של הנשיאים שירגיעו ויעודדו את שבטיהם, ושייתנו למשה את הגיבוי בעימות הקשה? ובקשר לכך אפשר לשאול גם את שש-מאות שרי האלפים, שגם מהם היינו מצפים להתנהגות ערכית ולעמידה מנהיגותית כלפי הפקודים שלהם, בדומה להתנהלות כלב בן-יפונה ויהושע בן-נון במשבר הבא.

נראה, אם כן, שהנשיאים הראשונים כשלו גם מנהיגותית וגם ערכית, ולכן הורדו ממעמדם והוחלפו בשנים עשר נשיאים חדשים – שמוע בן זכור ועמיתו. אלא, שמיד לאחר מכן נוצר משבר חדש: "פרשת המרגלים". משבר שבו רוב הנשיאים החדשים, עשרה מתריסר, לא רק שלא תמכו במשה ואהרן, אלא שיזמו את המשבר והוציאו דיבת הארץ רעה, כאופוזיציה קולנית למשה ואהרן, ולקב"ה.

המשבר הסתיים, כידוע, במותם המידי של עשרת המרגלים-הנשיאים המורדים, ובגזירה של הארכת נדודי העם במדבר. והנה, שני הנשיאים ששרדו, יהושע וכלב, מופיעים שוב בפרשתנו: יהושע כבר הוכתר (בפר' פינחס) כמנהיג הבא של בני ישראל, שייכנס לתפקיד פעיל אחרי מות משה, וכלב ימשיך להיות הנשיא המנחיל את שבט יהודה – הגדול שבשבטים, והוא יהיה הכובש והמשחרר את חברון, העיר המרכזית, בימי יהושע:

ויגשו בני יהודה אל יהושע... ויאמר אליו כלב בן-יפנה... אתה ידעת את הדבר אשר דבר ה'... על אדויתי ועל אדויתך בקדש ברנע... וישבע משה... לאמר אם לא הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולבניך עד עולם... ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה. עודני היום חזק כאשר ביום שלח אותי משה כחאי אז וכחאי עתה למלחמה... ועתה תנה לי את הקר הזה אשר דבר ה'... כי ענקים שם וערים גדולות בצורות אולי ה' אותי והורשתים כאשר דבר ה'. ויברכהו יהושע ויתן את חברון לכלב לנחלה (יה' ד:ו-יג).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

2. עשרת השבטים שינחלו ממערב הירדן יקבלו שטחים גדולים יותר.

3. קיים סיכון ביטחוני לאלו שינחלו בספר, סיכון שעלול להרתיע את השבטים שיתיישבו שם לפי הגורל, אבל יוזמת שבטי גד וראובן, שמתנדבים מרצונם להתנחל בספר – הגלעד והבשן – פותרת את הבעיה.

4. כל השבטים, גם שני המבקשים וגם עשרת הנותנים, יהיו יותר מרוצים גם בהיבט הטריטוריאלי וגם בהיבט הביטחוני.

5. משה עתיד להיקבר בארץ המורחבת, בנחלת שבט גד: "וירא ראשית לו כי שם חלקת מחלק ספון" (דב' לג:כא).

כידוע, הבעיה והמשבר נפתרו בהצעה המשלימה של גד וראובן להיות חלוצי הלוחמים לכיבוש עבר הירדן המערבי עד תום המלחמות.

חומשנו מציג עוד שתי רשימות של 12 נשיאים:

- בפרשות במדבר, נשא ובהעלותך: "...נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטות הם העומדים על הפקדים" (במ' ז:ב). שמותיהם נזכרים חמש פעמים; הפעם האחרונה – במסע המחנות בתאריך כ' באייר: (במ' י:א) ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדת. (יב) ויסעו בני ישראל למסעיהם ממדבר סיני... (יד) ויסע דגל מחנה בני יהודה בראשנה לצבאתם ועל צבאו נחשון בן עמינדב. וכו'. יצוין כי הם אינם נזכרים יותר בתנ"ך, אפילו לא בדברי הימים!!

- בפרשת שלח-לך, על 12 נציגי השבטים הנשלחים מקדש-ברנע לתור את הארץ, נאמר "כל נשיא בהם":

...איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו פל נשיא בהם. וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ה' כלם אנשים ראשי בני ישראל המה. ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זכור... (במ' יג:ב-ד).

במסכת תענית (כט ע"א) נאמר: "ותניא: בעשרים ותשעה בסיון שלח משה מרגלים". חוץ מכלב ויהושע, גם נשיאים אלה אינם נזכרים יותר בתנ"ך!!

מתבקשת השאלה מה קרה עם 12 הנשיאים הראשונים, בין כ' באייר לכ"ט בסיון, בחמישה וחצי שבועות? תשובה אפשרית: המשבר העמוק בתבערה ובקברות התאוה, שלא הצטמצם לבעיית איכות המזון אלא הפך גם למשבר חברתי ומנהיגותי שהתבטא בזעקה הנואשת של משה אל ה':

וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע. ויאמר משה אל ה' למה הרעת לעבדך ולמה לא מצאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי... לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני. ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי (במ' יא:י-טו).

משה חש [א] שהוא לבדו [ב] חוסר אונים מול מחאת העם. וה' מסכים עם תחושת הבדידות המנהיגותית של משה ונענה לו מייד:

